

Doelgericht en samenhangend burgerschapsonderwijs

Beleidsplan – mei 2023

Inhoudsopgave

1. Inleiding	2
2. Onze leerlingen.....	2
3. Burgerschapsvisie	2
4. Burgerschapsdoelen De Floreant	3
<i>Diversiteit en identiteit</i>	<i>3</i>
<i>Taalrijk in de wereld.....</i>	<i>3</i>
<i>Wederzijdse afhankelijkheid.....</i>	<i>3</i>
<i>Democratische vorming.....</i>	<i>3</i>
5. De school als oefenplaats	4
<i>Leerlijn burgerschap.....</i>	<i>4</i>
<i>Burgerschap in onze vakken en vakoverstijgende projecten.....</i>	<i>4</i>
<i>Burgerschap in onze schoolcultuur.....</i>	<i>4</i>
<i>Verbinding van de school met de wereld.....</i>	<i>5</i>
6. Evalueren en meten van burgerschap	5
7. Verbeterpunten	6
Bronnen	7
Bijlage 1: Focusdoelen burgerschapsvorming De Floreant.....	8
Bijlage 2: Leerlijn burgerschap De Floreant.....	9
<i>Diversiteit en identiteit</i>	<i>9</i>
<i>Taalrijk in de wereld.....</i>	<i>10</i>
<i>Wederzijdse afhankelijkheid.....</i>	<i>12</i>
<i>Democratische vorming.....</i>	<i>13</i>
Bijlage 3: Checklist onderwijsinhoud en teamcultuur.....	15
<i>Checklist onderwijsinhoud</i>	<i>15</i>
<i>Checklist teamcultuur</i>	<i>16</i>

1. Inleiding

In de wet staat dat leerlingen en jongere kennis moet vergaderen van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat: vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Daarbij horen thema's zoals gelijke behandeling, het verbod op discriminatie en vrijheid van meningsuiting. Ook de schoolcultuur moet in overeenstemming zijn met die waarden.

Helaas worden we niet geboren met een 'democratisch gen' en zijn er leerlingen die opgroeien in gezinnen waarin je niet vanzelfsprekend kennis en respect meekrijgt voor de basiswaarden van de Nederlandse samenleving. Daar ligt dan ook een belangrijke opdracht voor onze school.

In dit beleidsplan laten we zien hoe we vanuit de context van de school en onze visie komen tot vier doelen op actief burgerschap die in ons onderwijs centraal staan. Deze doelen hebben we uitgewerkt in een leerlijn gekoppeld aan ons onderwijs waardoor de samenhang zichtbaar wordt en we ook helder krijgen waar nog verbetering wenselijk is. Tot slot laten we zien hoe we ons burgerschapsonderwijs evalueren en volgen.

2. Onze leerlingen

De Floreant heeft een diverse leerlingpopulatie. Zowel op sociaaleconomisch gebied als op cultureel gebied zijn er grote verschillen zichtbaar. Dat maakt dat onze school een mooie afspiegeling van de maatschappij is en zorgt tegelijkertijd voor uitdagingen als het om burgerschapsvorming gaat. We zijn een wereldse school in de Noordoostpolder.

Een van de uitdagingen voor onze leerlingen is de Nederlandse taal. Om goed te kunnen functioneren in de Nederlandse samenleving is het spreken en je goed kunnen uitdrukken in het Nederlands een basisvoorwaarde. Een deel van onze leerlingen is taalzwak. Aan de ene kant is dit te verklaren vanuit de talen die thuis en op school verschillen (NT2-leerlingen). Aan de andere kant hebben we leerlingen waar de situatie thuis taalarm is. Er wordt weinig gesproken, er is geen rijk aanbod aan boeken en er wordt weinig voorgelezen.

Een deel van de leerlingen groeit op in twee verschillende werelden. Ze spreken thuis letterlijk en figuurlijk een andere taal dan op school. Daarom is het belangrijk dat de regels en afspraken op school duidelijk zijn voor alle betrokkenen. Door onder andere armoede en moeilijke echtscheidingssituaties groeien veel van onze leerlingen op met zorgen. De school kan en moet dan een veilige haven zijn voor de leerlingen.

3. Burgerschapsvisie

Onze visie op burgerschap is door het team als volgt verwoord:

Door open te staan voor diversiteit ontwikkel je kennis over jezelf en de wereld om je heen.

Een veilig klimaat en het in aanraking komen met verschillende perspectieven is een voorwaarde om je eigen mening te leren vormen. Zo leer je dat je het niet met iedereen eens hoeft te zijn, maar je leert wel jezelf te kunnen verplaatsen in een ander. Je leert jezelf en de ander te begrijpen, bent in staat om de dialoog over verschillen aan te gaan en te verbinden.

Kritisch durven zijn, is in de tijd waarin we leven en in onze democratie belangrijk, maar je laat

de ander wel in zijn waarde. Op De Floreant krijgt ieder kind de ruimte om zijn eigen identiteit te ontwikkelen, zodat ze stevig geworteld in de maatschappij komen te staan.

Onze visie op burgerschap sluit nauw aan bij onze visie als school. De kernwaarden van onze school “verbondenheid, eigenheid en bloei” zorgen dat ‘burgerschap’ in onze wortels, onze stam, takken, bladeren en vruchten zit.

4. Burgerschapsdoelen De Floreant

Vanuit onze context en visie komen we tot de volgende bouwstenen met betrekking tot ons burgerschapsonderwijs. Deze bouwsteendoelen bepalen onze burgerschapsfocus. Zie bijlage 1 voor de uitgebreide omschrijving van onze burgerschapsfocus in leerdoelen.

Diversiteit en identiteit

Dit betekent voor ons dat we veel aandacht hebben voor de verschillen die we zien, horen, voelen, ervaren op het gebied van cultuur, levensovertuiging en gender. Verschillen in waar je vandaan komt, hoe je eruitziet, wat jouw normen en waarden zijn. Aandacht hebben voor de verschillen komt vooral tot uitdrukking in gesprekken, tijdens de lessen Leren Leven. Maar we besteden ook veel aandacht aan het kennen van elkaar en verbinden; ken je klasgenoten, maar ook de andere leerlingen van de school. Dit geldt zowel voor leerlingen als teamleden.

Taalrijk in de wereld

Om met al die verschillen om te gaan is goed met elkaar kunnen communiceren een must. Goede argumenten geven, kritisch kunnen zijn en informatie op waarde schatten zijn voorwaardelijke vaardigheden om je thuis te kunnen voelen en volwaardig mee te kunnen doen in onze democratische samenleving. Met ons rijke taalaanbod leren we leerlingen deze vaardigheden. Ons taalaanbod is betekenisvol en gekoppeld aan de wereld om ons heen. Dat gaat van de directe wereld om je heen (klas, thuis) naar de steeds groter wordende wereld (wijk, dorp, Nederland, wereld).

Wederzijdse afhankelijkheid

Dit burgerschapsdoel is een belangrijk uitgangspunt dat in onze ogen voorwaardelijk is om goed te functioneren in een democratische samenleving. Wederzijdse afhankelijkheid betekent dat je verder komt als je kunt samenwerken, dat je leert dat je elkaar nodig hebt om verder te komen: vanuit het idee ‘alleen ga je sneller, samen kom je verder’. Je staat er niet alleen voor, er zijn anderen die je kunnen helpen. Het gaat ons om het besef van wederkerigheid: jij hebt een ander nodig, maar een ander heeft jou ook nodig. Ontdek je eigen en elkaars kwaliteiten om krachten te kunnen bundelen. Zo versterken we de onderlinge solidariteit.

Democratische vorming

Dit betekent voor ons dat het belangrijk is om mee te denken in ontwikkelingen op het niveau van de school, maar ook van de samenleving om ons heen. Dit geldt voor leerlingen, teamleden en ouders. We willen leerlingen inzicht geven in hoe een democratie werkt en wat

de democratische waarden zijn zodat ze het belang ervan inzien en als betrokken burgers vanuit hun eigenheid een steentje willen én kunnen bijdragen aan het kleurrijke geheel.

5. De school als oefenplaats

Onze school zorgt voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de basiswaarden van onze democratie en creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden.

Leerlijn burgerschap

Onze burgerschapsdoelen zoals hierboven beschreven vormen de basis voor onze leerlijn burgerschap. In bijlage 2 hebben we de leerlijn verder uitgewerkt per bouw en laten we zien hoe we in ons curriculum werken aan deze doelen. Voor het samenstellen van de leerlijn hebben we gekeken naar de kerndoelen die onder burgerschap vallen (SLO). Aan deze doelen hebben we onze methodes en activiteiten gekoppeld waarin leerlingen kunnen oefenen met de vereiste kennis, vaardigheden en houding. Naast onze methodes is ons burgerschapsonderwijs ook zichtbaar, voelbaar en merkbaar in onze schoolcultuur en de verbinding die we als school aangaan met de wijk en samenleving.

Burgerschap in onze vakken en vakoverstijgende projecten

We werken in deze vakken en vakoverstijgende projecten aan burgerschap:

- sociaal emotionele ontwikkeling: in eigen beheer en III
- levensbeschouwelijke vorming: Leren leven en bijbehorende website voor groepsleerkrachten www.lerenoverlevensvragen.nl
- taal: nieuwsbegrip en Staal
- wereldoriëntatie: Blink WO geïntegreerd
- ieder jaar een gezamenlijk schoolproject rondom een bepaald thema
- leerlingenraad
- gezonde school (zonder vignet, maar met alle prijzen van de sporttoernooien, een watertappunt en veel fruit)

Burgerschap in onze schoolcultuur

Wij zijn een samenwerkingschool waar ieder kind, ouder en leerkracht welkom is, ongeacht zijn of haar sociale, culturele en levensbeschouwelijke achtergrond. In onze schoolcultuur is voelbaar dat we een open gemeenschap vormen, waarbij we oog en oor hebben voor elkaar en er zijn om elkaar te helpen. We staan open voor de mensen om ons heen en iedereen voelt zich welkom en hoort erbij.

Het team heeft een positieve blik op de leerlingen, de ouders en de school. Er is altijd perspectief: er wordt altijd gekeken naar mogelijkheden en oplossingen in plaats van naar problemen en onmogelijkheden. Deze houding en aanpak zit stevig verweven in ons onderwijs waarin we leerlingen trainen in de 'open' vaardigheden om te durven, te reflecteren en vervolgens daarvanuit te leren.

Samen met alle leerlingen, en waar mogelijk met ouders, komen we samen tijdens:

- De opening van het schooljaar
- Opening van thema's
- Sinterklaasintocht
- Kerstfeest (bijvoorbeeld: samen eten, een lichtjestocht door de wijk)
- Open podia van alle groepen
- De afsluiting van het schooljaar

Verbinding van de school met de wereld

De verbinding met de wijk en samenleving zoeken we op De Floreant op door:

- Gastlessen die passen bij thema's waar we mee bezig zijn (bijvoorbeeld mondhygiëne, spreker over Tweede Wereldoorlog, vuurwerkpreventie, brandweer)
- EHBO-lessen en verkeer voor groep 8
- Activiteiten in samenwerking met het verzorgingstehuis en de brandweer
- Helpen bij de paddentrek
- Meedoen aan de boomplantdag
- Ouderparticipatie: allerlei praktische hulp (biebouders, luizenpluizers, hulp bij activiteiten)
- Ouderbetrokkenheid (meedenken in MR, meedenken in de verkeerscommissie, ouderavonden, etc).
- Contacten met het dorpsbelang

6. Evalueren en meten van burgerschap

De burgerschapswet vraagt van onze school de resultaten van het burgerschapsonderwijs te meten. Om te weten of onze school het goede doet, is geregelde evaluatie nodig. Door de ontwikkeling van leerlingen in kaart te brengen, kan het onderwijs worden bijgestuurd en afgestemd op de actuele leerbehoeftes. Ook komen knelpunten en randvoorwaarden aan het licht, waar maatregelen voor genomen kunnen worden.

We volgen de burgerschapsvorming van onze leerlingen door:

- Reflectiegesprekken
- Portfolio

Met het team volgen en borgen we het burgerschapsonderwijs door het instellen van een burgerschapscoördinator. De verantwoordelijken voor burgerschap zijn de bouwcoördinatoren. De taken die hierbij komen kijken zijn:

- Implementatie, uitvoering en borging
- Aanspreekpunt voor het onderwerp
- Zorgt dat burgerschap op de agenda komt te staan en maakt enthousiast
- Volgt actuele ontwikkelingen in de samenleving en het onderwijs rondom burgerschap
- Trekt de kar bij de vakoverstijgende projecten en activiteiten
- Organiseert waar nodig deskundigheidsbevordering voor het team in overleg met de identiteitsbegeleider
- Organiseert de evaluatie
- Stelt dit beleidsplan jaarlijks bij waar nodig.

Ook gebruiken we de schema's in bijlage 3 om onze onderwijsinhoud en teamcultuur te monitoren. Daarnaast kunnen alle scholen binnen de stichting een beroep doen op hun eigen identiteitsbegeleider. Er vindt twee keer per jaar een sessie plaats met het team met betrekking tot identiteit van de school en burgerschap.

7. Verbeterpunten

Bij het opstellen van dit plan ontdekten we een aantal aandachtspunten die we opnemen als ambities in ons schoolplan voor de komende 4 jaar. Ondergenoemde punten heeft het team geformuleerd n.a.v. de identiteitsmiddagen die in het schooljaar 2022-2023 plaatsvonden. Het eerste wat ons te doen staat is de punten SMART maken zodat we ze beter kunnen implementeren en evalueren.

Onderwerpen waar we de komende vier jaren mee aan de slag gaan in het licht van onze burgerschapsdoelen:

Diversiteit en identiteit

Eigen identiteitsontwikkeling van leerlingen versterken door:

- schurende onderwerpen te beschouwen als startpunten voor een dialoog om de democratische vaardigheden te oefenen (filosoferen met leerlingen).
- vreedzaam conflicten op te kunnen lossen en te leven met verschillen (leerlingemediators).

Democratische vorming

Het oefenen in democratische waarden:

- inbreng en eigen beslisruimte van de leerlingen in wat er gebeurt in de groepen vergroten (SterkWerk).

De leefwereld van de leerlingen vergroten:

- door als school meer naar buiten te treden, door de maatschappij in de school te halen (ontwerp vakoverstijgend project).

Overig

Professionaliseren van het zichtbaar, merkbaar en voelbaar maken van ons burgerschapsonderwijs zodat onze visie en doelstellingen nog meer verankerd raken in de wortels van de school en het werk van de leerlingen laat zien wat ze op het gebied van burgerschap geleerd hebben.

Bronnen

- J. Bron (2006) *Een basis voor burgerschap. Een inhoudelijke verkenning voor funderend onderwijs*. Enschede SLO, 41-46
- A. Visser red. (2021) *SLO handreiking burgerschap funderend onderwijs 2021*. Amersfoort SLO
- TULE inhouden & activiteiten: *Nederlands, oriëntatie op jezelf en de wereld en kunstzinnige vorming*. Gevonden op: <https://www.slo.nl/thema/meer/tule/nederlands/Inhoudslijnen>, SLO, 2022
- Inhoudslijnen oriëntatie op jezelf en de wereld, SLO 2022

Bijlage 1: Focusdoelen burgerschapsvorming De Floreant

Diversiteit en identiteit	
Kennis	Onze leerlingen hebben kennis van verschillende culturele en religieuze identiteiten.
Vaardigheden	Onze leerlingen kunnen verschillen en overeenkomsten benoemen tussen religies en culturen. Ze herkennen grenzen van elkaar en kunnen eigen grenzen op een respectvolle manier aangeven.
Houding	Onze leerlingen kunnen respectvol omgaan met een veelheid aan religies en culturen binnen de Nederlandse samenleving en benaderen anderen vanuit een houding van gelijkwaardigheid.
Reflectie	Onze leerlingen reflecteren op hun eigen identiteit en levensvragen in relatie tot anderen.

Taalrijk in de wereld	
Kennis	Onze leerlingen hebben kennis van vragen stellen, argumentatie, overredingstechnieken.
Vaardigheden	Onze leerlingen kunnen hun ideeën over de wereld op correcte wijze mondeling en schriftelijk overbrengen en informatie (op internet, nieuws) kritisch selecteren.
Houding	Onze leerlingen zijn kritische informatieverwerkers en weten hoe correct Nederlands klinkt en waarom je het nodig hebt in de Nederlandse samenleving.
Reflectie	Onze leerlingen onderzoeken de werking van overredingstechnieken op hun eigen beeld van de wereld.

Wederzijdse afhankelijkheid	
Kennis	Onze leerlingen hebben kennis van kwaliteiten en valkuilen van zichzelf en van de ander uit hun omgeving.
Vaardigheden	Onze leerlingen kunnen zelf inschatten wanneer zijzelf of iemand anders hulp nodig heeft en weten hoe ze hulp kunnen vragen en aanbieden.
Houding	Onze leerlingen hebben een open houding naar de mensen om hen heen.
Reflectie	Onze leerlingen denken na over hun rol binnen de klas, de school, Emmeloord en de wereld.

Democratische vorming	
Kennis	Onze leerlingen weten wat de term democratie betekent en hoe daar (binnen een school) invulling aan kan worden gegeven.
Vaardigheden	Onze leerlingen kunnen hun mening onderbouwen, met elkaar in dialoog gaan daarover (tijdens debat, klassengesprek, klassenvergadering enzovoort) en kunnen op democratische wijze hun stem laten horen.
Houding	Onze leerlingen hebben respect voor diversiteit in brede zin en weten dat spanning en wrijving erbij kunnen horen.
Reflectie	Onze leerlingen denken na over hoe zij zich verhouden tot de anderen en het andere.

Bijlage 2: Leerlijn burgerschap De Floreant

Diversiteit en identiteit

	Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Kennis/inzicht	<ul style="list-style-type: none"> - mensen hebben overeenkomsten, verschillen en verschillende opvattingen en hoe zij zichzelf en hun thuissituatie beschrijven > tussen leerlingen - mensen hebben elkaar nodig - samenlevingsvormen bespreken - wel of niet geloven, religie en levensbeschouwingen - geslacht en gender, seksuele diversiteit - familie en thuissituatie - lichamelijke en cognitieve mogelijkheden en beperkingen - cultureel erfgoed in directe omgeving en leefwereld 	<ul style="list-style-type: none"> - de leerlingen leert over verschillen tussen mensen, in hoe zij zichzelf en hun thuissituatie beschrijven. - levensbeschouwingen en overtuigingen: bv Christendom, Islam, reïncarnatie - nationaliteit - culturele gewoonten - verschillende gezinssituaties en leefvormen - persoonlijke held, idool - conflicten kunnen veroorzaakt worden door tegenstellingen in belangen, opvattingen en gevoelens - cultureel erfgoed om en buiten de school 	<ul style="list-style-type: none"> - begrippen: Godsdienstvrijheid, Vrede van Munster, Levensbeschouwingen, Multiculturele samenleving, Symboliek en rituelen, Etnische groepen in de samenleving, Vooroordelen, Jongerencultuur - ontmoeten van mensen met andere (levensbeschouwelijke) - achtergronden, mogelijkheden en oriëntaties dan hun vertrouwd zijn - vormen van diversiteit: kennis over identiteit, culturen, mensbeelden en levensbeschouwelijke stromingen - inzicht in de ontwikkeling van persoonlijke identiteit, identiteit van groepen - politieke ideeën - culturele tradities - geschiedenis vanuit verschillende wereldperspectieven leren kennen. - Cultureel erfgoed dat betrekking heeft op thema's en tijdvakken uit de wereldoriëntatie.
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> - onderscheiden ik en de ander - uiten van gevoelens, wensen en opvattingen - reageren op erfgoedonderwerp of -voorwerp met associaties en herinneringen aan eigen ervaringen - samen spelen, samen werken en omgaan met elkaar (met diversiteit in bijv. sociaal-culturele achtergronden) 	<ul style="list-style-type: none"> - inzicht in eigen kunnen, beperkingen en opvattingen - herkennen van uitingen van cultuur en religie - inzicht in verschillen - verplaatsen in de ander, perspectiefwisseling - zelf onderscheid maken tussen goed en slecht - rekening houden met opvattingen, gevoelens en wensen van de ander - dialoog over levensvragen - open staan voor betekenissen die anderen geven (waaronder experts en ervaringsdeskundigen) en reageren met associaties en herinneringen aan eigen ervaringen en (eerder opgedane) kennis. - Kunnen onderkennen van vooroordelen en uitingen van discriminatie bij zichzelf en anderen 	<ul style="list-style-type: none"> - herkennen van symboliek in kunstuitingen - stereotypen herkennen - omgaan met vrijheden en beperkingen - zelf onderscheid maken tussen goed en slecht en dit vergelijken met wat gangbaar is in de samenleving - herkennen en onderkennen van vooroordelen en discriminatie bij zichzelf en anderen en bespreken hoe hiermee om te gaan. - omgaan met uitsluiting - vreedzaam, open dialoog voeren over levensvragen die raken aan eigen identiteit en identiteit van de ander - overeenkomsten zien tussen verschillende levensbeschouwingen - verwoorden van gevoelens, levenservaringen en visie op het leven - verdiepende vragen stellen - samenhang tussen integratie behoud eigen identiteit zien

			<ul style="list-style-type: none"> - herkennen invloed media en social media op mening over andere mensen - spiegelen en met elkaar in verband brengen van eigen betekenisgeving en inzichten van anderen.
Houding/reflectie	<ul style="list-style-type: none"> - respectvol omgaan met anderen - open staan voor gevoelens/emoties van anderen - empathie - anderen willen helpen - belangstelling voor je omgeving (de ander, cultuur, levensbeschouwing, erfgoed) 	<ul style="list-style-type: none"> - gelijkwaardigheid - eigen mening durven geven en mening, gevoelens en ideeën van anderen accepteren en respecteren - zelfkennis - zelfwaardering - anderen willen betrekken - openstaan voor levensvragen - openstaan voor dat situaties gevoelens oproepen die niet door iedereen hetzelfde beleeft worden - onderkennen vooroordelen/uitingen discriminatie zichzelf en de ander 	<ul style="list-style-type: none"> - ontwikkelen attitudes als empathie, solidariteit, respect voor verschillen en diversiteit - vanuit een open houding een dialoog voeren met andersdenkenden en zien van de waarde in het 'anders zijn' - reflecteren op eigen (levensbeschouwelijke) identiteit en ervoor open staan deze na dialoog mogelijkerwijs bij te stellen - medeverantwoordelijk voelen voor het recht op eigen ontplooiing en dat van anderen - onderkennen van vooroordelen en discriminatie bij zichzelf en anderen en bespreken hoe hiermee om te gaan - inzien hoe sekserollen ontstaan en worden aangeleerd
Kerdoel / leergebied	Oriëntatie op jezelf en de wereld 37,38 en kunstzinnige vorming 56	Oriëntatie op jezelf en de wereld 37,38 en kunstzinnige vorming 56	Oriëntatie op jezelf en de wereld 37,38 en kunstzinnige vorming 56
Zichtbaar, voelbaar, merkbaar	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Leren Leven</u>: luisteren naar verhalen en verwonderen over de vragen, samen nadenken, ervaringen delen (zie bijlage 3). 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Blink wereld geïntegreerd</u> Lessen geschiedenis en aardrijkskunde (bevolking en dienstverlening) • <u>Leren Leven</u>: thema's uit de levensbeschouwelijke verhalen koppelen aan eigen ervaringen, deelnemen aan de dialoog, samen nadenken, ervaringen delen / bronnen uit diverse levensbeschouwingen (zie bijlage 3) 	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Blink wereld geïntegreerd</u> Lessen geschiedenis en aardrijkskunde (bevolking en dienstverlening) • <u>Leren Leven</u>: thema's uit de verhalen herkennen, kunnen koppelen aan de eigen ervaring en betekenisgeving, actief deelnemen aan de dialoog, vragen formuleren, samen nadenken, ervaringen delen / bronnen uit diverse levensbeschouwingen (zie bijlage 3)

Taalrijk in de wereld

	Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Kennis/inzicht	<ul style="list-style-type: none"> - verschillende gespreksituaties, informatieve prentenboeken, foto's met onderschrift, krantenknipsels en informatieve teksten met een gevarieerd aanbod aan onderwerpen die uitnodigen om op te reageren, dagen leerlingen uit te zeggen wat ze ergens van vinden; ze proberen ook aan te geven waarom ze dat vinden (3, 7NL) - rubriceerspelletjes, volgorde van een tekst weergeven, tekst herlezen, schematiseren, onderstrepen, 	<ul style="list-style-type: none"> - verschillende gespreksituaties en informatieve en betogende teksten met een gevarieerd aanbod aan onderwerpen die uitnodigen om op te reageren, dagen leerlingen uit te zeggen wat ze ergens van vinden; ze geven aan waarom ze dat vinden (3NL). - schema's, aantekeningen en uittreksels maken en signaalwoorden en -tekens: voorbeelden, tegenstellingen, oorzaak-gevolgrelaties, middel-doelrelaties (6NL). 	<ul style="list-style-type: none"> - verschillende gespreksituaties, informatieve en betogende teksten met een gevarieerd aanbod aan onderwerpen die uitnodigen om op te reageren, dagen leerlingen uit te zeggen wat ze ergens van vinden; ze geven aan waarom ze dat vinden. - samenvatting maken, redengevende structuren en voorwaardelijke structuren (6NL) - opzet inhoudelijk en goed vormgegeven tekst met duidelijk doel, publiek, opbouw, correcte zinsopbouw en spelling

	<p>signaalwoorden en -tekens bij tekststructuren benutten bij schematiseren (6NL)</p> <p>- informatieboekje, informatieposter, verslagen</p>	<p>- eenvoudige formulieren, verslagen, bij taalonderwijs en bij andere vakken</p>	<p>- zakelijke brieven, formulieren, werkstukken in het kader van oriëntatie op jezelf en de wereld.</p>
Vaardigheden	<p>- bepalen welke informatie wel/niet belangrijk is, in relatie tot eigen kennis.</p> <p>- Proberen aan te geven waarom die informatie belangrijk is (koppelen aan doel)</p> <p>- deze opvatting verduidelijken en illustreren</p> <p>- meningen herkennen (ik vind...)</p> <p>- meningen van de spreker vergelijken met eigen mening</p> <p>- proberen te vertellen of je het wel of niet eens bent met gehoorde mening(en)</p> <p>- Proberen aan te geven waarom informatie belangrijk is (koppelen aan studerend leesdoel)</p> <p>- informerend schrijven</p>	<p>- naar andermans commentaar/inbreng vragen</p> <p>- argumenten ter ondersteuning van de eigen mening geven.</p> <p>- onderscheid tussen feiten en meningen herkennen en zelf aanbrengen (in gesprek en n.a.v. tekst)</p> <p>- meningen herkennen die meer impliciet in een mondelinge tekst voorkomen (dus niet meer met behulp van duidelijke signaalwoorden).</p> <p>- meningen globaal becommentariëren vanuit de eigen mening (gesprek en n.a.v. tekst)</p> <p>- aangeven of je het wel of niet eens bent met de mening(en) uit de tekst.</p> <p>- argumenten ter ondersteuning van de eigen mening geven</p> <p>- standpunt vasthouden</p> <p>- informatie en meningen uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken (kritisch lezen)</p> <p>- het waarheidsgehalte van berichten proberen te bepalen (mediawijsheid)</p> <p>- informerend en overtuigend/overredend kunnen schrijven</p>	<p>- kritisch luisteren naar informatie</p> <p>- Informatie op waarde schatten onder meer in relatie tot de bron.</p> <p>- andermans standpunt in eigen woorden samenvatten</p> <p>- tegenover elkaar staande gezichtspunten in eigen woorden formuleren</p> <p>- argumenten ter ondersteuning van de eigen mening geven</p> <p>- als discussieleider optreden</p> <p>- groepsleden vragen om verduidelijking van een standpunt</p> <p>- tot een afweging van argumenten in een discussie komen</p> <p>- argumenten voor een mening analyseren en vergelijken met de eigen mening.</p> <p>- veel voorkomende trucs en technieken om te overreden in reclame (beeld en tekst) herkennen.</p> <p>- evalueren van meningen en argumentaties</p> <p>- informatie uit verschillende bronnen met elkaar vergelijken (kritisch lezen)</p> <p>- informatie op waarde schatten, ondermeer in relatie tot de bron</p> <p>- informatie op internet kritisch selecteren, mede met het ook op betrouwbare bronnen</p> <p>- oordelen of een website al dan niet geschikt en betrouwbaar is als bron</p> <p>- informerend en overtuigend/overredend kunnen schrijven</p>
Houding/reflectie	<p>- open staan voor de mening en argumentatie van anderen.</p> <p>- eigen ideeën op een beheerste manier delen</p>	<p>- open staan voor en interesse tonen in de mening en argumentatie van anderen</p> <p>- onderzoeken van verschil in feedback op de persoon en feedback op de inhoud</p>	<p>- kritische houding ten aanzien van informatie in mondelinge teksten.</p> <p>- hard op de inhoud, zacht op de persoon</p>
Kerdoel/leergebied	Nederlands 3, 6, 7 en 8. Deze kerndoelen zijn gericht op meningsvorming en (online) informatievaardigheden	Nederlands 3, 6, 7 en 8	Nederlands 3, 6, 7 en 8
Zichtbaar, voelbaar, merkbaar	<ul style="list-style-type: none"> • Via de methode 'Onderbouw' worden deze aspecten aangeboden • Podium: jezelf presenteren • <u>Leren Leven</u>: eigen ervaringen delen, dialogiseren, filosoferen 	<ul style="list-style-type: none"> • Methode voor begrijpend lezen Nieuwsbegrip; actuele teksten en Blink lezen. • <u>Staal Taal</u>: werken naar producten waarin deze aspecten naar voren komen • <u>Leren Leven</u>: eigen ervaringen delen, vragen naar ervaringen van anderen, dialogiseren, filosoferen • Podium: jezelf presenteren 	<ul style="list-style-type: none"> • Methode voor begrijpend lezen (Nieuwsbegrip; actuele teksten en Blink lezen) • <u>Staal Taal</u>: werken naar producten waarin deze aspecten naar voren komen • <u>Leren Leven</u>: eigen ervaringen delen, vragen naar ervaringen van anderen, dialogiseren, filosoferen, verschillende scenario's/argumentatielijnen kunnen afwegen.

			<ul style="list-style-type: none"> • Klassenshow en musical: samen met de groep in samenwerking komen tot een voorstelling/ jezelf presenteren voor een groep.
--	--	--	---

Wederzijdse afhankelijkheid

	Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Kennis/inzicht	<ul style="list-style-type: none"> - wat je zelf kunt, doe je zelf. Als je hulp nodig hebt, krijg je die (klasgenoten, leerkracht) - je kunt niet alles alleen - alleen ga je sneller samen kom je verder - kennis van de omgeving (thuis, gezin, familie, klas) 	<ul style="list-style-type: none"> - coöperatieve werkvormen die nodig zijn om samen te leren - kennis van de omgeving (onderbouw + wijk, Emmeloord, Nederland) 	<ul style="list-style-type: none"> - coöperatieve werkvormen die nodig zijn om samen te leren - kennis van de omgeving (middenbouw+wereld)
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> - rekening houden met de ander - samen een werkje maken of taak uitvoeren - samen spelen - voor mensen in de omgeving van de school iets goeds doen 	<ul style="list-style-type: none"> - eigen kennis gebruiken om de ander verder te helpen - op een zelfbewuste manier hulp te vragen of juist te weigeren - zien dat een ander hulp kan gebruiken en die ook geven - hulp aanbieden in de gemeenschap 	<ul style="list-style-type: none"> - kan via diverse werkvormen samenwerken - kan jongere leerlingen verder helpen. - betrokken zijn op de ander. - in staat om binnen de regels van het spel plezier te maken en goed samen te werken - hulp organiseren voor en aanbieden aan de gemeenschap
Houding/reflectie	<ul style="list-style-type: none"> - omkijken naar elkaar: zie dat een ander hulp nodig heeft (samen spelen en samen werken). - gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de omgeving (klas, schoolplein) 	<ul style="list-style-type: none"> - omkijken naar elkaar: zie dat een ander hulp nodig heeft. - Onderkennen van pesten en bewust zijn van pestgedrag - gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de omgeving (klas, schoolplein, de wijk, Emmeloord en de natuur) 	<ul style="list-style-type: none"> - helpend opstellen - oog hebben voor elkaar, meevoelen met de ander - reflectie op verbondenheid - weerbare houding en ontdekken van het belang hiervan (op een zelfbewust manier hulp vragen, hulp weigeren, complimenten geven en aannemen, kritiek geven en ontvangen) - gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de omgeving (klas, schoolplein, de wijk, Emmeloord en de natuur)
Zichtbaar, voelbaar, merkbaar	<ul style="list-style-type: none"> • Groepsdoorbrekend werken gedurende het hele schooljaar. • Sint-Maartenliedjes zingen bij de Bosfluit • Gastlessen: <ul style="list-style-type: none"> o Mondhygiëne o Ouders die vertellen over hun beroep 	<ul style="list-style-type: none"> • Groepsdoorbrekend werken gedurende het hele schooljaar. • Meehelpen bij de paddentrek • Meedoen met de boomplantdag • Contacten Videns en bijdragen aan activiteiten • Gastlessen: <ul style="list-style-type: none"> o Mondhygiëne o Ouders die vertellen over hun beroep o Brandweervoorlichting 	<ul style="list-style-type: none"> • Groepsdoorbrekend werken gedurende het hele schooljaar. • EHBO-lessen • Seksuele voorlichting • Meehelpen bij de paddentrek • Meedoen met de boomplantdag • Gastlessen: <ul style="list-style-type: none"> o Mondhygiëne o Ouders die vertellen over hun beroep o Brandweervoorlichting

			<ul style="list-style-type: none"> o Vuurwerkpreventie o ANWB-lessen
--	--	--	--

Democratische vorming

	Onderbouw	Middenbouw	Bovenbouw
Kennis/inzicht	<ul style="list-style-type: none"> - belang leefregels afspraken: Verkennen van en beseffen van het belang van leefregels en afspraken thuis, op straat op school en in de maatschappij - leiding van mensen: beseffen dat er mensen zijn die de leiding hebben over groepen mensen op school, in hun woonplaats, in het land - recht op vrijheid van meningsuiting 	<ul style="list-style-type: none"> - constitutionele monarchie, dictatuur, democratie, koning onschendbaar - gemeentebestuur en landsbestuur: Verkennen van doelen en mogelijke vormen van verkiezingen - politieke partijen en verkiezingen - ministers en minister-president - kennismaken met taken en werkwijze van de regering en het parlement (eet/belofte afleggen) en politie (taken en werkwijze) - begrippen: vooroordeel, discriminatie, tolerantie, emancipatie en de vrijheid van meningsuiting en hun onderlinge relatie en onderzoeken wat de effecten zijn - elk mens/kind heeft rechten - verschil leiding hebben en de baas spelen - kennismaking rol, belang van wetgeving 	<ul style="list-style-type: none"> - republiek: ontstaansgeschiedenis/Nederland als republiek - parlementaire democratie - indeling, werkwijze van openbaar bestuur op gemeente, provinciaal en landelijk niveau (ministeries en taken / politieke partijen) - Europese gemeenschap/VN en (Internationale) wetten - machtsmisbruik, onderdrukking, recht en onrecht (werkwijze justitie op hoofdlijnen). - rechtspraak en rechtelijke macht - kinder- en mensenrechten (verdieping) - ontstaan huidige machtsblokken in de wereld en (internationale) conflicten en wijze waarop naar oplossingen wordt gestreefd. - samenwerking tussen landen op politiek en economisch gebied en onderzoeken hoe dit zichtbaar is in de samenleving - aspecten verzorgingsstaat Nederland - opbouw Nederlandse onderwijsstelsel
Vaardigheden	<ul style="list-style-type: none"> - meedoen aan gesprekken in de groep - afspraken die in de groep gemaakt zijn nakomen - je stem laten horen bij regels en afspraken in de groep - veilig speel- en werkgedrag in en om school - ervaren dat door tegenstrijdige belangen conflicten kunnen ontstaan die je samen kunt oplossen 	<ul style="list-style-type: none"> - afspraken nakomen en in de groep oplossingen vinden bij conflicten/problemen - Oorzaken van conflicten herkennen: tekenstellingen in belangen, opvattingen en gevoelens - eigen standpunt bepalen en bijstellen - omgaan met kritiek - eigen grenzen herkennen, benoemen en bewaken (emotioneel, lichamelijk/seksueel) - je stem laten horen bij regels in de school - gezagsuitoefening en het verschil met 'de baas spelen' - verantwoord handelen onder verschillende omstandigheden en weersgesteldheden 	<ul style="list-style-type: none"> - kritische vragen stellen kunnen stellen bij maatschappelijke ontwikkelingen - informatie beoordelen - eigen standpunt toelichten en verdedigen in discussie - voor- en nadelen democratie, republiek en monarchie beargumenteren - omgaan met conflictsituaties in de eigen omgeving door voor alle partijen een passende oplossing te vinden. - Je stem laten horen bij verkiezingen - Veilig deelnemen op de fiets aan het verkeer - Kunnen vergelijken van de situatie in Nederland met andere landen als het gaat om bestuur, welvaart, cultuur en levensbeschouwing.
Houding/reflectie	<ul style="list-style-type: none"> - luisteren - afspraken nakomen 	<ul style="list-style-type: none"> - gelijke behandeling jongens/meisjes - vreedzaamheid 	<ul style="list-style-type: none"> - gelijke behandeling etnische groepen

	<ul style="list-style-type: none"> - respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat - respect voor de basiswaarden van de school - ervaren dat door tegenstrijdige belangen conflicten kunnen ontstaan die je samen kunt oplossen - bereidheid tot zorg voor het milieu 	<ul style="list-style-type: none"> - anderen de gelegenheid geven zich te uiten - neerleggen bij een meerderheidsbesluit groep - respect van de basiswaarden in de school en omgeving van de school - verantwoordelijk zijn voor de omgeving (rechtvaardigheid) 	<ul style="list-style-type: none"> - solidariteit: rekening houden met en openstaan voor anderen - vertrouwen in instituties en instellingen - kritische houding t.a.v. maatschappelijke kwesties - respect voor de basiswaarden van de democratische rechtsstaat - verantwoordelijk zijn voor de omgeving (rechtvaardigheid)
Kerdoelen/ leergebieden	Oriëntatie op jezelf en de wereld: 34, 35, 36, 37, 39. Deze kerndoelen hebben betrekking op het samenleven in en deelnemen aan de Nederlandse democratische en pluriforme samenleving	Oriëntatie op jezelf en de wereld: 34, 35, 36, 37, 39, 53	Oriëntatie op jezelf en de wereld: 34, 35, 36, 37, 39, 47, 53
Zichtbaar, voelbaar, merkbaar	<ul style="list-style-type: none"> • Kapstokregels in de groep • Kringgesprekken 	<ul style="list-style-type: none"> • Kapstokregels in de groep • Gesprekken met de groep • Vertegenwoordiging in de Kinderraad 	<ul style="list-style-type: none"> • Kapstokregels in de groep • Gesprekken met de groep • Vertegenwoordiging in de Kinderraad

Bijlage 3: Checklist onderwijsinhoud en teamcultuur

Checklist onderwijsinhoud

Checkpunten	nauwelijks	voldoende	Volledig
Ons burgerschapscurriculum omvat alle inhouden die nodig zijn om onze leerdoelen te bereiken			
Ons burgerschapscurriculum is logisch opgebouwd en is goed afgestemd op de leerjaren en de leergebieden			
Ons burgerschapscurriculum sluit aan bij de behoeften van onze leerlingen.			
Ons burgerschapscurriculum sluit aan bij de actualiteit en bij het belang van de samenleving			
We vragen ons af of ons burgerschapscurriculum onbedoelde en/of onwenselijke effecten heeft			

Checklist teamcultuur

	Nauwelijks	Meer niet dan wel	Meer wel dan niet	Volledig van toepassing
We hebben kennis van de visie van burgerschap en dragen deze actief uit				
We leven onze waarden voor				
We volgen samen scholing en bereiden lessen samen voor				
We reflecteren op lessen en situaties				
De taken en verantwoordelijkheden binnen het team zijn helder				
Het team geeft samen vorm aan burgerschap en draagt dezelfde normen en waarden uit				
Onze teamcultuur is open, we spreken elkaar aan en kunnen elkaar verder helpen				
We vertrouwen elkaar				
We durven de verschillen uit te spreken en komen samen tot een passende oplossing				
We kunnen feedback geven of kritische vragen stellen				
Leerlingen en ouders worden aangesproken als hun gedrag niet past bij de visie				
Er worden deskundigen betrokken om zo nieuwe input te verkrijgen				